ВІДГУК

офіційного опонента

доктора культурології, доцента Бабушки Лариси Дмитрівни
на дисертаційну роботу Совгири Тетяни Ігорівни **«Феномен техніки та технології в художньому культуротворчому процесі»**, подану на здобуття наукового ступеня доктора культурології
за спеціальністю 26.00.01 – Теорія та історія культури (культурологія)

Розширення простору культуротворчості завдяки синтезу мистецтва, науки та техніки актуалізує проблему динамічної трансформації художньої творчості з інтенцією на цифровізацію творчого процесу, що стає сьогодні самодостатнім предметом дослідження гуманітарних, технічних, прикладних наук та міждисциплінарних проектів. «Аутопоезис» (Н. Луман) цифрових технологій в сучасній культурі породжує нові форми естетичного досвіду, які, в свою чергу, утримують нескінченну кількість проекцій, що актуалізують проблеми трансформації творчої діяльності. Зокрема, це концепції постгуманізму, трансгуманізму, технологічного детермінізму, теорії «Зловісної долини», до яких звертається авторка дисертаційного дослідження Тетяна Ігорівна Совгира.

Ключовим науковим здобутком презентованої дисертації «Феномен техніки та технології в художньому культуротворчому процесі» є вироблена дослідницею концептуалізація явища техніки та технології в організації різноманітних форм художньої творчості як некласичної моделі культури, а також напрацювання та уточнення відповідного категоріального апарату, що є значним внеском у розбудові теорії культури. Відповідно, на підставі аналізу теоретичних досліджень автором аргументовано обґрунтовується трансформація творчих процесів, зокрема, художньої творчості як аксіологічної складової процесу культуротворення та проблеми «присутності» (Г. Гумбрехт) в ній творця.

Сучасне культурологічне знання постає явищем нового синкрезису, притаманним для постнекласичних моделей культури, з інтенцією на суб'єкт пізнання. Так, продуктивним в дисертаційній розвідці є звернення пані Тетяни до питань визначення суб'єктності, унікальності результатів та авторства, синкретичності та транзитивності сучасних культурних практик, культурної рефлексії алгоритмічної творчості, що досліджується в концептуальному просторі технологічного детермінізму, теорії «органопроєкції» в інтерпретації філософа-антрополога Ернста Каппа, «філософії техніки» філософа Альфреда Еспінаса та інших.

Значну увагу авторка присвятила понятійному арсеналу дослідження, апеляції до наукового архіву, тобто історії формування понятійного апарату, відбору конвенцій, у межах яких форматувалася дослідницька термінологічна оптика. Варто зауважити, що пані Тетяна в окреслені проблематики звертається як до традиційного понятійного консерватизму, так і до термінологічних новацій. Зокрема, здійснено реконструкцію дослідницько-категоріального інструментарію від етимологічного до феноменологічного аналізу таких понять як «техне», «техніка», «технологія», «мистецтво», «культура», «культуротворчість», «технологічне мистецтво», «технологічна творчість», «алгоритмічна творчість», «технологічний мімезис», що, в свою чергу, дозволило поповнити інноваційний словник представленого дисертаційного дослідження. Водночас такий підхід уможливив міждисциплінарну проекцію дослідження, характерну для культурологічного дискурсу, що полягала в «трансплантації» чи «пересадці» понять з одного наукового дисциплінарного простору в інший («технологічний мімезис», «алгоритмічна творчість» тощо).

Методологічно плідним підґрунтям дослідження постають культурологічні, філософсько-естетичні, теорії творчості, історичного культуротворення (С. Безклубенко), з одного боку, а з іншого – концепції

технологічного детермінізму, технологічної сингулярності, алгоритмічної творчості на основі теоретичних досліджень С. Колтонса, Дж. Віггінса, К. Лучіарі, Р. Фолгієрі, К. Крауфорда, Д. Мередіта, Дж. Віггінса та інших, в яких досліджується можливість автономної генерації творчості шляхом здійснення алгоритмічних практик.

Варто відзначити потужний емпіричний дослідницький матеріал, залучений Т. Совгирею в роботі, зокрема, не лише теоретичні доробки дослідників, а й матеріали культурних практик із застосуванням технології «штучного інтелекту», теорії «органопрекції» тощо. Водночас, проведений аналітичний огляд наукової літератури з означеної проблеми, уприсутнив контраверсійність ідей щодо питань технології організації художнього процесу, що відкрило рефлексію до дискурсивності, полемічності та критичності. Однак дослідниця шляхом критичного аналізу здійснила вибір визначальної парадигми дослідження – концептуального осмислення творчої діяльності як різновиду виробничої діяльності в контексті детермінації феномену технології у сучасних культурних практиках.

Позитивної оцінки й підтримки заслуговує здійснена автором типологізація щодо цінності технологічної складової в організації художнього культуротворчого процесу, яка включає детерміністський та інструменталістський (прикладний) підходи. В свою чергу, авторка класифікує їх за принципом продукування на оптимістичні та песимістичні сценарії. Так, до оптимістичного сценарію, Тетяна Ігорівна відносить теорії технологічного детермінізму, філософії техніки, постгуманізму та трансгуманізму, а до песимістичного – теорії технологічної сингулярності та «Зловісної долини», які швидше лякають, аніж надихають.

Конструктивним щодо продукування нових форм естетичного досвіду є звернення авторки до аналізу поняття «мімезису» як естетичної категорії, зародження творчої діяльності та його розширення до смислоконструкту «технологічного мімезису» крізь призму осмислення

«штучного інтелекту» в творчості, яке базується на твердженні, що обчислювальні системи наслідують людську поведінку. Дослідниця тут підіймає такі важливі аспекти як зображальна сутність художньої творчості в контексті технологічної необхідності, техніко-технологічні засади образотворчого мистецтва, поява музичних мистецтв як результат естетизації виробничої технології, питання наслідування та імітації традиційних технік в тілесних мистецтвах, що не свого втрачає евристичного потенціалу і до теперішнього часу.

Цінним є дослідження автором принципів впровадження цифрових технологій у творчу діяльність крізь призму теорії технологічного мімезизу. Здобувачка аргументовано обґрунтовує принцип виникнення концепту «алгоритмічної творчості» як наслідуванні попередньо досліджуваної технології (алгоритму створення) в організації виробничого процесу, відповідно визначає її як «процес діяльності, організований шляхом проведення математичного аналізу даних та подальшої репрезентативної трансформації, у результаті чого утворюються нові продукти естетичного призначення».

Заслуговує уваги багатоаспектний аналіз художної творчості, де авторка засвідчує модель відсутності «живої» людської діяльності, натомість роботизовані та імерсивні перформанси, засвідчують факт повноцінного заміщення людської діяльності механізованими та цифровими інваріантами. Свідченням є численна кількість прикладів, які наводить автор, де «в процесі малювання вже не потрібна рука людини: полотна вдало розписують роботизовані механізми ("Cloud Painter", художник Піндар ван Арман), програмуванню вчить програма без вчителя (до прикладу «Python») тощо.

Артикульована проблема авторства та творчої унікальності в сучасному художньому виробництві є ціннісною дослідницькою проекцією. Авторка вдало узагальнює той факт, що творець вирізняється з-

поміж інших не лише особливим художнім світосприйняттям, а й унікальною технологією створення художнього продукту. Глибина розуміння досліджуваної проблеми феномену індивідуальної творчості автором дозволила подальшому з'ясуванню як загальних закономірностей технологічного детермінізму у творчій діяльності взагалі, так і поглибленого осмислення феномену мистецтва в контексті його видової специфіки.

Заслуговує уваги позиція Т. І. Совгири як дослідника щодо традиції ціннісної взаємодії вчителя і учня в контексті продовження осмислення та розробок наукових проблем, порушених науковим керівником Сергієм Даниловичем Безклубенком, але з рефлексією оригінальної авторської оптики та рецепцією власного сприйняття окресленої проблематики.

Високо оцінюючи науково-дослідницький потенціал автора дисертаційної роботи Т. І. Совгири «Феномен техніки та технології у художньому культуротворчому процесі», варто відзначити, що аргументовані узагальнення та результати безперечно відкривають перспективу подальшого збагачення в царині досліджень проблем організації художньої діяльності, продукування технологічного аспекту творчого процесу, однак як кожне новаторське дослідження, подана розвідка викликає певні дискусійні та уточнюючі питання.

1. Аналізуючи в історико-філософському аспекті поняття «творчість», «мистецтво» (підрозділ 1.2 «Ключові поняття дослідження»), Ви свідомо, чи можливо з інших причин, уникаєте і не звертаєтесь впродовж дисертаційного дослідження до такого, на наш погляд, контекстно важливого античного смислоконструкту як «пайдея», який у ширшому розумінні віддзеркалював сутність поняття культури, а у вужчому, виражав взаємозв'язок виховання – творення, що досягається в мистецтві («техне»)? Якраз акцентація на «ремісничому аспекті» грецької пайдеї засвідчує інтелектуалізм античної культури та гармонійне існування

громадянина полісу. Адже поняття «техне», яке Ви, до речі, ґрунтовно розглянули в роботі, в грецькій традиції включало не лише архітектуру, скульптуру, музику, а й повсякденну людську працю, що носила творчий характер і була заснована на оволодінні певних канонів та правил. До речі, Арістотель значну увагу приділяв якраз поняттю «техне», техніці, зокрема, у «Нікомаховій етиці», підкреслюючи людиномірний характер техніки, констатуючи, що вона розумна, а метою її втілення є людина, яка визначає вигляд та вид техніки.

2. Досліджуючи й осмислюючи творчість крізь призму феномену техніки та технології, Ви стверджуєте, що «творчість є "технологічним актом", що організований за певною логікою застосування техніки предметної або безпредметної. Отже, не технологічної творчості не існує» (с. 100). Дане твердження є добре обґрунтованим у представленій роботі, однак чи не здається Вам, що воно є дещо зраціоналізованим, зокрема, якщо врахувати таку вагому складову творчого процесу як уяву, яка на думку Альберта Ейнштейна, є «важливішою, ніж знання. Знання обмежене, а уява охоплює цілий світ»?

3. Зважаючи на концепцію «технологічної сингулярності», згідно якої технологічний розвиток стане некерованим і незворотнім, що позначиться постлюдським характером цивілізації, виникає питання до автора : який вибір, на Вашу думку, має здійснити людство, до прикладу, антрополог Едуард Вивейруш де Кастру і філософ Дебора Дановскі у праці "Кінець світу" пропонують вибрати «між твариною, якою ми були, і машиною, якою станемо». Зрозуміло, такий вибір задовольнить далеко не усіх, але яка є альтернатива перетворенню людини на машину? Чи можливо уникнути цього перетворення чи заміщення? Чи може варто віднаходити третій світ як, до прикладу, світ «власної достатності» чи «власної відсталості»?

4. Щодо подальших перспектив заявленої проблематики в контексті культуротворення, хотілося б, щоб здобувачка звернула увагу на потужну вітчизняну школу дослідників, зокрема Володимира Федя, його монографічного дослідження «Культуротворче буття», праць Сергія Кримського щодо продукування творчого начала людини, Олени Оніщенко, зокрема, потенціалу самоаналізу митця та досвіду художній проектів у дискурсі некласичної естетики, яка лише побіжно згадана у розвідці, Тетяни Кривошеї щодо засадничих принципів «культури-пайдеї», І. Добронравової з питань методології науки і техніки, Сергія Волкова щодо проблем художньої освіти, які значно розширили б поліметодологічні оптики дослідження.

Однак, окреслені побажання не применшують вагомості оригінального, новаторського та фундаментального дисертаційного дослідження Т. Совгири, присвяченого теорії техніки та технології у сучасному художньо-творчому процесі в проекції некласичної культури, що безперечно можна віднести до здобутків вітчизняної культурологічної науки.

Загалом, дисертаційне дослідження Тетяни Ігорівни Совгири «Феномен техніки та технології у художньому культуротворчому процесі» є самодостатнім, цілісним завершеним теоретичним дослідженням, в якому засвідчено високу полемічну культуру та пошуково-запитальний потенціал автора, критичну рефлексію та авторське бачення щодо вирішення науково-практичної проблеми – детермінації феномену техніки та технології в організації художнього культуротворчого процесу. Монографічне дослідження Т. І. Совгири «Роль техніки та технології у мистецтві» (2021 р.) як і автореферат структурно й змістовно корелюють з текстом дисертації, репрезентуючи ключові ідеї та результати дослідження.

Вважаю, що представлена до захисту дисертація Т. Совгири «Феномен техніки та технології у художньому культуротворчому процесі»

відповідає вимогам МОН України, які висуваються до докторських дисертацій, а саме Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук (Постанова Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197) та наказу МОН України №40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлень дисертації», а її авторка – Совгира Тетяна Ігорівна – заслуговує на присудження їй ступеня доктора культурології за спеціальністю 26.00.01 – Теорія та історія культури (культурологія).

Офіційний опонент:

доктор культурології, доцент,

в. о. професора кафедри теорії та історії культури

Національної музичної академії України

імені П. І. Чайковського Бабушка Лариса Дмитрівна

Підпис Бабушка Л.Д.
Засвідчую: начальник загального відділу
Національної музичної академії
України імені П.І.Чайковського